

26.37x35.7	1/2	2	עמוד	ממון	02/03/2018	62530255-8
מוטד שמואל נאמן - למחקר מדיניות לאומית בטכניו - 85300						

טור שישי < פרופ' רחל אלתרמן מפתיעה: המגזר הכפרי בישראל מקופח / סנר פלוצקר, עמ' 2

תיק סגור, פתוח

לרשות ני"ע כבר היה תיק ראיות מוכן בפרשת בזק, אבל במשטרה ובפרקליטות רצו להוכיח שוחד "ספרותי": סיקור מלטף של ראש הממשלה ורעייתו באתר חדשות • וגם: מחקר חדש של פרופ' רחל אלתרמן מהטכניון מוכיח: המגזר הכפרי החקלאי בישראל מקופח ומופלה לרעה

שאלו אלוביץ', כיום שם מוכר בכל בית בישראל, היה איש עסקים קטן ולא מוכר כשקנה באוקטובר 2009 את גרעין השליטה בחברת בזק. המוכרים היו חברי הקבוצה שקנתה 30% פלוס ממניות בזק מהמדינה והעבירה את הכסף לחשב הכללי באוצר ב-11 לאוקטובר 2005: איש העסקים האמריקאי ממוצא ישראלי חיים סבן, קרן ההון הפרטית האירופית איפקס והמשקיע הישראלי מורי ארקין. "ההפרטה היא של בזק", כתבתי אז, "הוצגה לציבור כצעד גדול להוזלת שירותי הטלוקומוניקציה בישראל. ההצגה הייתה שקרית. בזק, המונופול הענק, לא פורק טרם ההפרטה. האוצר מכר את השליטה בבזק כאחרון הסוחרים לכל המרבה במחיר ולא לכל המרבה בהזלה עתידה של שירותים לצרכנים. קבוצת איפקס-סבן-ארקין", כתבתי, "קנתה את השליטה בבזק לפי שווי של 14.3 מיליארד שקל, ומכרה אותו לאלוביץ' לפי שווי של 22 מיליארד שקל. ההפרש לא כולל את הדיבידנדים שהחברה חילקה מהרווחים השוטפים וההפחתות בהונה העצמי: 8 מיליארד שקל על פני ארבע שנים, שיא ישראלי".

מה הניע את אלוביץ' לקנות את השליטה בבזק במחיר שיא בעודו חסר אמצעים כספיים לשלם תמורת הרכישה - 6.8 מיליארד שקל - ולכן נאלץ לממן אותה בלקיחת חובות גדולים ושימוש מראש בדיבידנדים ובעודפים חשבונאיים שכביכול הסתתרו במאזן בזק? היו הרהורים, השאיפה להיות מלך התקשורת הישראלית. ראוי גם להעיר כי אלוביץ' קנה את מניות בזק באמצעות חברות בשליטתו החלקית, כך שבשרשרת החזיק בידיו כעשירית מהון החברה בלבד.

לא הייתי ב-2009 אופטימי ביחס להתנהלותו העתידה של אלוביץ' כשליט בבזק. "היינו רוצים שבעלי השליטה החדשים של בזק", כתבתי, "שקיעו יותר בחברה ויחלבו אותה פחות". אבל, זוהרתי, זה לא מה שצפוי לקרות: "המשקיעים הזרים עוזבים, המקומיים תופסים את מקומם, והם כבר ידאגו לכך שהתחרות בענף תישאר על האש הכי קטנה שרק אפשר".

ובאמת, הם דאגו לכך ולעצמם. כדי לפרוע את החובות הכבדים המשיכה משפחת אלוביץ', בהסכמה מקוממת של הדירקטוריון, לכפות על בזק חלוקת דיבידנדים בשיעורים בלתי סבירים ובלתי מוצדקים כלכלית ועסקית. כל הרווח הנקי של בזק חולק לבעלי המניות. ההשקעות ההכרחיות בתשתית מומנו על ידי אשדאי מבנקים ובעיקר על ידי מכירה מסיבית של איגרות חוב. בסוף ספטמבר בשנה שחלפה דיווחה בזק לבורסה על חובות מצטברים של 13 מיליארד שקל (מהם 8.5 מיליארד שקל למחזיקי איגרות חוב) מול הון עצמי של 1.9 מיליארד שקל. מינוף מטורף. לפי הדוח, מדי שנה תידרש בזק לפרוע חובות ולשלם ריביות ב-1.2 מיליארדי שקל - כשרווחיה מהפעילות השוטפת, הכוללת את חברת הלוויין יס, צפויים להתכווץ במהירות. המצוקה הובילה את אלוביץ' לבקש בדחיפות אישור למיזוג מלא של יס בבזק. בזק מחזיקה בממניות יס בשיתוף עם חברות פרטיות בשליטה של אלוביץ'. הסיודור המוזר הזה אושר על ידי הרגולטורים. מאחר שהשווי הכלכלי האמיתי של יס, חברה בלתי רווחית בעליל הפועלת בסביבה תחרותית מחריפה, היה אפסי, אלוביץ' היה צריך לשלם לבזק כדי ששוו תסכים לקחת ממנו את הנטל של יס. בפועל, הצליח האיש לשכנע את הדירקטוריון של בזק לשלם בעבור יס מאות מיליוני שקלים בהסתמך על תרגילים בחשבונאות למתחילים, ומגובה באישור שיינתן לבסוף על ידי הרגולטורים, המועצה לשידורים בכבלים ולוויין ומשרד התקשורת.

האישורים הללו הם כעת נושא החקירות של רשות ניירות ערך והמשטרה. לרשות כבר היה תיק ראיות "סגור" בפרשה שכלל חשדות כבדים נגד בכירי בזק, מנהלים, בעלי שליטה, דירקטורים ומנכ"ל משרד התקשורת. אלא של משהו במשטרה, ובפרקליטות, לא היה די בכך.

הם רצו להוכיח שוחד. לא שוחד הכרוך באישור הבהול של מכירת יס לבזק במחיר מופקע, עליו חתם שר התקשורת אז וראש הממשלה עד היום נתניהו, אלא שוחד "ספרותי" של אלוביץ' למשפחת נתניהו: סיקור חיובי ומלטף של רעיית ראש הממשלה באתר חדשות באינטרנט. לא ייפלא כי רבים ברשות ני"ע בהווה ובעבר מוטרדים מהכיוון ומהאופי שקיבלה באחרונה החקירה. הם חוששים מ"העמדת הדברים על הראש": מחקירה כלכלית המעוגנת עמוק בעור בדות ובנתונים היא הפכה לחקירה תקשורתית המתבססת על פרשנות לתכנים שהועלו באתר חדשות. ממליצים להחזירה לנתיב המקורי; אם יש כאן סימן לשוחד, מקבל הכסף הוא המשוחד והנותן הוא המשחח.

האריסים החדשים

פרופ' רחל אלתרמן, חוקרת בכירה במוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית שבט-כניון והסמכות בה' הידיעה למדיניות קרקע ושיכון, נסערת. עיניה מקרינות רשפי כעס. היא ועמיתתה, פרופ' מיכל פלגי מאוניברסיטת חיפה, השלימו מחקר מקיף, ראשון מסוגו בארץ, על זכויות בקרקע ובריוור של המגזר הכפרי והשוואתן עם המצב במדינות ה-OECD. ממציאי המחקר - שהוגש למשרד החקלאות - מקוממים אותה, והיא נותנת להם ביטוי מילולי חריף. תקינות פוליטית לא מעניינת אותה; בשום מצב היא לא תיכנע למיתוסים שקריים. "המגזר הכפרי בארץ", היא אומרת, "מופלה לרעה כפי שלא מופלה מגזר כפרי באף מדינה מפותחת. קיבור צים ומושבים סובלים מאפליה שלטונית מכוונת שמקורה ברעות קדומות וברימוי מסולף. כלפי הקיבוצניקים והמושבניקים משתמשים בשפת גינויים המזכירה ולו במעט את השפה שבה תרופים האנטישמים את היהודים. מתארים אותם כעשירי הארץ הסוחטים את הקופה הציבורית וגוזלים פריוילגיות על חשבון אחרים - בשעה שהמציאות הפוכה. המגזר הכפרי בישראל, מקיבוצי ספר עד מושבי עולים, נרמס על ידי מדיניות קרקעית של ממשלות ורשויות ומוחלש כלכלית, חברתית הפוליטית. כה מוחלש שוויתר, בליט ברירה, על מרבית זכויותיו". במחקר נמצא כי "סל הזכויות" לקרקע וריוור של החקלאים בישראל נמוך ב-50% עד 80% מ"סל הזכויות" של חקלאים בכמה מדינות OECD כמו פורטוגל, ספרד, צרפת, איטליה, הולנד, פולין והונגריה. מה גורם לפער כה גדול בין הזכויות הבסיסיות של החקלאים בהתיישבות עובדת בארץ מול המערב?

אלתרמן: "הבעלות הלא מוסדרת והלא בטוחה על הקרקע. משטר המקרקעין בישראל מקנה זכויות מועטות לחקלאים וחורג באופן קיצוני מהמקובל ברוב המדינות המפותחות. בהקשר הקרקעי, חברי ההתיישבות העובדת למעשה מקבילים לאריסים. הסדר משפטי כזה של אריסות כבר מומן לא קיים בארצות ה-OECD. המדיניות היא לתת זכויות יציבות וברורות במקרקעין ובריוור. אצלנו להפך".

"הבעלות על הקרקע", מסבירה אלתרמן, המשתמש גם יועצת למוסדות כלכליים בינלאומיים כמו הבנק העולמי, האו"ם, ארגון המזון העולמי ו-OECD, "היא יסוד היסודות של הקניין הפרטי. הבעלות על נדל"ן מאפשרת בין השאר לקבל הלוואה כנגד משכון, להבטיח קיום מינימלי לעת זקנה ולהוריש רכוש כלשהו לילדים. הממשלות בישראל הבינו זאת, ובאמצעות רשות מקרקעין ישראל ניהלו מדיניות ברורה של הפרטה וזחלת של קרקע למגורים במגזר העירוני. החלטה אחר החלטה", אומרת אלתרמן, "הכירה המדינה בזכויות של דיירים במגזר העירוני לקרקע לאומית עליה בניית דירותיהם ואיפשרה להם לממש זכויות אלו בעלות זניחה. לא כך במגזר

26.71x32.47	2/2	3	עמוד	ממון	02/03/2018	62530256-9
מוטד שמואל נאמן - למחקר מדיניות לאומית בטכניו - 85300						

פרופ' רחל אלטרמן. "להעצים את המגזר הכפרי, לא לחסלו"

"המדינה מערימה קשיים מיוחדים על קיבוצים ומושבים שרוצים להתרחב"

שאול אלוביץ'. כל הרווח הנקי של בזק חולק לבעלי המניות

אלוביץ' שיכנע את דירקטוריון בזק לשלם בעבור יס מאות מיליוני שקלים בהסתמך על תרגילים בחשבונאות ואישור הרגולטורים

פרופ' רחל אלטרמן: "צריך לתת למגזר הכפרי אותן זכויות מקרקעין כמו לעירוני כי נכון לעכשיו, המגזר החקלאי מסבסד את העירוני"

"אם וכאשר הרשויות יצליחו לסלק את ההתיישבות העובדת מהקרקע החקלאית ישתלטו עליה תאגידים ללא זיקה לרעיון השיתופי"

הקיבוצים לא קנו את הקרקע שעליה הם יושבים ושאותה עיבדו ומעבדים? לא בגלל מחסור באמי צעים כספיים: בעת הקמתם היה שווי הקרקעות הללו אפסי ואפילו שלילי. הם ויתרו על הקנייה בגלל אידיאולוגיה, בגלל השקפת עולם ציונית-שיתופית. כעת מענישים אותם עליה.

למדינה יש זכות להפקיע קרקע?
"הפקעה של קרקע חקלאית במשכבות של ההתיישבות העובדת לא נחשבת אצלנו, מבחינה משפטית, כ'הפקעה', אלא כהפעלה של סעיף 'ההשבה' של הקרקע למדינה, הכלול בחווי הש"כירות והחכירה. אחרי פסיקת בג"ץ הסמיכו את עצמם מוסדות המדינה לקחת קרקע חקלאית בכפייה תוך תשלום פיצוי זניח עד אפסי. במשטר דמוקרטי משיגים צדק כלכלי באמצעות מיסוי, לא באמצעות הפקעה. כששווי הקרקע החקלאית עולה, אפשר להטיל עליה היטל השבחה אפילו של 100%. אבל להשאיר אותה בידי מי שמחזיק בה בזכות".

"המדינה מערימה קשיים מיוחדים על קיבוצים ומושבים המעוניינים להתרחב, מספרת אלטרמן. גם בהשוואה לעיירות הפיתוח, 'דופ' קים בגדול את קיבוצי הספר ואת מושבי העיר לים", היא מוסיפה בשפה לא אקדמית. לדבריה, המשך המדיניות הקרקעית "הדרוסטית" יגרום להתרוששות כלכלית וחברתית של המגזר הכפרי ויעודד "חקלאות תאגידית": מעבר לחוות חקלאיות גדולות בבעלות תאגידים. "אם וכאשר הרשויות יצליחו לסלק את ההתיישבות העובדת מהקרקע החקלאית ישתלטו עליה תאגידים", היא מזהירה, "תאגידים ללא זיקה לרעיון השי"תופי שפיתח בארץ חקלאות נהדרת. הורסים כאן בשיטתיות את מה שעוד נשאר מהמופת הישראלי של חיים בקולקטיב חקלאי".

מה היית עושה אחרת?
"הייתי פועלת להעצמת המגזר הכפרי ולא לחיסולו. מעניקה לו אותן זכויות בגדל"ן כמו למגזר העירוני. כי נכון לעכשיו, המגזר החקלאי מסבסד את העירוני".

ככתוב במסקנות המחקר החדש: "מחיר כל-כלי ואישי כבד משולם על ידי מיעוט - חברי המושבים והקיבוצים - לטובת תושבי הערים, ולא לטובת התכנון והבינוי העירוני הרצויים". וזה אבסורד.

פרופ' אלטרמן 14 דעות קדומות נגד קיבוצים ומושבים ומוחקת אותן בקו ארום עבה. אלטרמן: "לו ישראל הייתה חברה בבית הדין האירופי לזכויות אדם היית ממליצה למגזר הכפרי שלנו להגיש תלונה נגד הממשלה על רמיסת זכויותיו. אין לי ספק שהיה זוכה במשפט". גם במסגרת המדיניות הכללית של בעלות לאומית על הקרקע, "אין כל הצדקה לכך שזכויות הקניין של החקלאים הן בדרך כלל חלשות ולא יציבות".

הרע במיעוטו

פרופ' אלטרמן לא נלהבת, בלשון המעטה, מדירור מוול להשכרה כפתרון למצוקת הדירה. במקרה הטוב זה "פתרון זמני". אלטרמן: "מדיניות של השכרה מסובסדת יוצרת שתי קבוצות של אזרחים במדינה אחת: בעלי גרל"ן וחסרי גרל"ן. המצב לא רצוי חברתית וכלכלית. לכן אני מצדדת בתוכנית למתן סובסדיה לרכישת דירה ראשונה דוגמת 'מחיר למשתכן'. גם אם התוכנית מובילה לעיוותים מסוימים, היא הרע במיעוטו. היא עדיפה על מענקים תקציביים אדירים ליוזמים ולקבלנים שיסכימו לבנות להי שכרה מוזלת". "הישראלים", אומרת פרופ' אלי תרמן, "רוצים בית משלהם שייתן להם ביטחון כלכלי, מה שדירה שכורה לא יכולה לתת". אותו ביטחון הנשלל מהמגזר הכפרי.

אבל הקיבוצים והמושבים קיבלו בהכירה קרקע חקלאות. והנה, החקלאות נגמרת.
"בעולם כבר נהוגה ההפרדה בין כפר לחקלאות, ורצוי לעשותה גם בארץ. משום שרוב תושבי המגזר הכפרי לא יכולים להתקיים מחקלאות, צריך לאפשר להם שימושים אחרים בקרקע כדי שימשיכו להיות כפריים. כך נהוג בעולם המתקדם. צריך להשתחרר אחת ולתמיד מתסביך הקנאה כלפיהם. אין במה לקנא. קיומו של כפר חיוני לקיומה של מדינת ישראל".

אבל הקרקעות לא שלהם, הם של כולנו.
"גם הקרקע הלאומית שעליה נבנו השיכונים והשכונות ברחבי המדינה היא 'של כולנו' - ובכל זאת לדיריהם מוסדרת בהדרגה בעלות מלאה עליה, כמעט ללא תשלום. ניתנו להם זכויות שנשללות מהכפריים. אתה יודע למה

הכפרי: כאן גם המדינה וגם בתי המשפט מנעו מהחקלאים זכויות לאדמה עליה התיישבו ואותה עיבדו. למעשה נישלו אותם ממנה".

במסגרת המחקר נערך גם סקר עמדות של חברי מושבים וקיבוצים. עולה ממנו ממצא מפתיע: רובם לא תומכים בהמשך הבעלות הלאומית על הקרקע, ומעוניינים בהפרטתה. "מתוך ההשוואה הבינ-לאומית", נכתב בסיכומי המחקר, "עולה הצורך לבחון מחדש את עקרון הבעלות הלאומית על הקרקע. בארצות אחרות לא נהוגה בעלות לאומית או אפילו לא מוניציפלית על קרקע חקלאית. מרבית המטרות אשר היו בסיס לבעלות זו ניתנות להשגה בדרכים אחרות, יעילות יותר".

פרופ' אלטרמן לא מהססת לבקר בחריפות את החלטת בג"ץ בעניין הקרקעות במושבים וקיבוצים מ-2002, שבשם "המושג המערופל של צדק חלוקתי שלא מתייחס לשום דבר", כדבריה, ביטל החלטות של רשות מקרקעי יש"ר ראל שהייתה בהן משום הכרה חלקית ומוגבלת בזכויות החקלאים על הקרקע. הם גותרו מאז, לדעתה, "מופלים ומקופחים בהשוואה לך ולי, העירוניים". השנים 2002 עד 2012 היו העשור האבוד של בנייה למגורים; בנו פחות מדי, במיוחד בשולי הערים.

מה הסיבה? לא הייתה ראייה נכונה של המגמות בביקוש והיצע?

"גם זה. המערכת הלאומית של חיזוי ותכנון הבנייה למגורים לא פעלה כמצופה ממנה, כשלה בהערכת ההתפתחויות. לכך נוספו החלטות בג"ץ שחיסלו הלכה למעשה את הבנייה בשולי הערים. פוטנציאל הבנייה שלהן לא נוצל. מישו חשב שבאמצעים משפטיים אפשר להעביר את הנכסים הקרקעיים המדומיינים של הקיבוצים והמושבים לבעלות אחרת. רק שלא היו להם נכסים והכל קפא".

מדוע, אם כן, קולם לא נשמע ברמה, שאלתי את פרופ' אלטרמן, הרי אנחנו חיים בחברה שבה כל קבוצה וכל קהילייה מנפנות בלי סוף בשלטים "קיפחו אותנו!", "מגיע לנו!". כי מש"רדי הממשלה עוינים אותם, עונה אלטרמן, דעת הקהל מוסתת נגרם, הקהל העירוני פיתח קנאה כלפיהם, ולכן הכפריים לא רואים שום טעם למ"חאה. במצגת שהכינה להרצאותיה בנושא מונה

צילומים: אוראל כהן, יוסי כהן